

the rebel forces which allowed Assad to regain control over the majority of the areas that he lost throughout the war. In addition, the high levels of chaos that accompanied the war turned Syria into a haven of terrorism where Daesh once proclaimed its “khalifate” in Northern Syria [4], [5].

The events that unfolded throughout the Syrian civil war made this country a security threat to say the least and pushed hundreds of thousands of refugees abroad. As Syria refuses to share security information with the American authorities, the risk of terrorists who were once part of Daesh to come to the U.S. is too high. As an end to this war is nowhere from being close, the “indefinite” nature of the third Travel Ban seems to be logical, but highly unfortunate to say the least to the ordinary people whom had no part of the war.

References

1. <https://www.politico.com/interactives/2018/trump-travel-ban-supreme-court-decision-countries-map/>
2. <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2018/04/25/trump-travel-ban-timeline-supreme-court/547530002/>
3. https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2018/06/26/a-brief-rundown-of-the-long-legal-history-of-trumps-travel-ban/?noredirect=on&utm_term=.89e25608ba88
4. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35806229>
5. <https://www.forbes.com/sites/jamesrodgers/europe/2019/01/11/russia-and-syria-prospects-and-prizes/#7a57eeb68529>
6. <https://www.politico.com/story/2018/12/19/trump-north-korea-lift-travel-ban-106877>

ӘОЖ 930.24

БАТЫС ЕЛДЕРІНІҢ ҚЫТАЙ ЖӘНЕ АФРИКА МЕМЛЕКЕТТЕРІНДЕ ЖҮРГІЗГЕН ЭКСПАНСИЯЛЫҚ САЯСАТЫ

Абду Мирас Сейфуллаұлы
alfred.kokinish@gmail.com

Л.Н. Гумилёв атындағы ЕҰҰ «5В050500 - Аймақтану» мамандығының
3 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Шадаева Ш.А.

Жаңа уақыт кезеңі басталғаннан бері, Еуропа мемлекеттерінің өміріндегі өзгерістер олардың күрт өсуіне, әскери күштердің өсуіне әкелді. Осының арқасында әлемнің басқа бөліктеріндегі көптеген жерлер жаулап алынды. Америкада, Азияда, Африкада, кейінірек Австралияда еуропалық иеліктер пайда болды - колониялар. Еуропаның көптеген тұрғындары сол жерге қоныс аударды, жергілікті халық олардың билігіне түсті. Кейбір колонияларда, әсіресе Америкада, еуропалықтар жергілікті тұрғындарды жойып, олардың территорияларын басып алды. Басқа колонияларда байырғы тұрғындарға салық салынды (Үндістан, Индонезия). XVIII ғасырдан бастап, отаршылдық жаулап алудағы басымдық Англияға өтті, ол Шотландия мен Ирландияны жаулап алғаннан кейін - Ұлыбритания деп аталды. Британдықтар, Кариб теңізіндегі испандықтардан бірнеше аралдарды, голландтардан - Африканың оңтүстігіндегі және Үндістандағы колонияларын тартып алады. Ағылшын отарлары Солтүстік Америкада да құрылды. Франция сонымен бірге Солтүстік Американың, Үндістанның және басқа перифериялық мемлекеттердің бір бөлігін басып алды.

XVIII ғасырдың ортасында. Ұлыбритания мен Франция арасында отарлар үшін соғыс басталып кетеді. Нәтижесінде француздар барлық дерлік отарлық иеліктерінен айрылды. Бірақ, Англия XVIII ғасырдың соңында, Солтүстік Америкадағы өз отарларының біраз бөлігін жоғалтты. Өйткені, Америка Құрама Штаттары құрылған болатын. XIX ғасырдың басында, Америкадағы барлық отарларын Испания мен Португалия да жоғалтады. Бұл кезде Үндістанды Англия жаулап алу аяқтаған болатын.

XIX ғасырдың аяғында, жетекші еуропалық державалар әлемді толығымен отарлар мен ықпал ету аймағына бөлді. Отарларды басып алудың маңызды себебі дамыған елдердің өнеркәсібін шикізатпен және жанармаймен қамтамасыз ету қажеттілігі және дайын өнеркәсіптік өнімді сату нарықтарын құру болды. Отарлауды енгізуге Еуропалық мемлекеттердің экономикалық дағдарыстар кезінде, олардың нарықтарын қорғау шараларын енгізуі түрткі болды. Көрші елдерден шикізат сатып алу және тауарларды сату тиімсіз көрінді. Отарларды басып алу осы мәселелердің бәрін шешті.

Жаңа тарихтың екінші кезеңі Қытайға батыстық державалардың келуімен, оны ашқаны үшін осы державалардың күресімен ерекшеленді. Қытайдың "ашылуында" шешуші рөл Англияға тиесілі. Ол бүкіл әлемді өткізу нарығына және шикізат көзіне айналдыруға тырысты. Қытайдан ақша алуға болатын тауар табылды. Бұл опиум болды. XVIII ғ. соңынан бастап ол Қытайға үлкен мөлшерде әкелінеді. Маньчжур императоры темекі шегуге және опиумды әкелуге тыйым салатын жарлықтарды шығарды. Бірақ ағылшындар контрабандалық саудаға көшті. Үндістанда олар шаруаларды апиын мак өсіруге мәжбүр етті, оны қайта өңдеп, Қытайға апарды. Опиум қытайлықтар үшін шынайы апатқа айналды. 1839 жылы наурызда Кантон портына опиумның барлық саудасы жүрді, императордың елшісі келді. Оған опиумның контрабандалық саудасын жою тапсырылды. Ол ағылшын қонысын әскерлермен қоршап, опиумның барлық қоры берілгенге дейін, бірде-бір ағылшынның кантоннан шығарылмайтынын хабарлады. Ағылшындарға шабуыл жасау үшін бірнеше Қытай контрабандашылары сотталды. Қыркүйек айында кантонға контрабандашыларды қорғау үшін ағылшын әскери соты келді. 1840 жылдан 1842 жылға дейін "опиумдық соғыс" жалғасты. Қытай шетелдік сауда үшін бес портты ашуға мәжбүр болды. Келісім-шарт Гонконг аралының ағылшындарымен басып алуды ресімдеді, ол Англияның "Мәңгілік иелігіне" берілді, ол Тынық мұхиттағы өзінің басты Әскери-теңіз базасына айналдырды. Опиум тағы да көп мөлшерде әкеле бастады. Ағылшындар тағы да бірқатар жеңілдіктер алды және олардың ішінде экстерриториалдылық құқығы, яғни Қытай соттарына ағылшын бодандарының болмаушылығы, сондай-ақ сеттльменттерді ұйымдастыру құқығы, яғни ағылшындар өмір сүруі мүмкін, бірақ Қытай заңнамасына бағынады.

Ағылшын үлгісі басқа елдер болды. Қытайға АҚШ-тың әскери флотпен уәкілі келді. Ол Қытайды 1844 жылы тең құқылы емес шартқа қол қоюға мәжбүр етті. Франция Қытайға Қытай миссиясын жіберді. Ірі державалардың артында ұсақ "жыртқыштар" созылды: Бельгия, Швеция және Норвегия көп ұзамай осындай құқықтарды алды.

XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қытайдағы батыс державаларының экспансиясы туралы алғашқы зерттеулер, КСРО-да 1920-1930 жылдары пайда болды.

Ол кезде кеңес ғалымдары бірнеше сұрақтарға назар аударды: Қиыр Шығыстағы халықаралық қатынастар контекстінде Қытайдағы Батыс державаларының кеңеюі; АҚШ-тың Қиыр Шығыстағы сыртқы саясаты, атап айтқанда, 19 ғасырдың аяғында Қытайда; Қытайдың экспансия кезіндегі ішкі жағдайы; XIX ғасырдың аяғындағы Қытайдағы, Ресей патшалық саясатының зерттелуіндегі, Қытайдағы Батыс державаларының экспансиясы.

1930-шы жылдардың өзінде, кеңес тарихшылары XIX ғасырдың екінші жартысында Қытайда Батыстың жекелеген державаларының кеңеюіне ерекше назар аударды.

Бұл кездейсоқ жағдай емес, өйткені 1917 жылға дейін Ресей Қиыр Шығыста белсенді саясат жүргізді, оның бәсекелестері батыс державалары да, Жапония да болды. Қытайдағы американдық империализмнің сыртқы саясатын зерттеудегі үлкен табысқа А.Я.Канторович қол жеткізді. Оның 1935 жылы жарық көрген «Америка Қытай үшін күресте» [1] атты монографиясы 1930 жылдары жарық көрді. XIX ғасырдың басында АҚШ-тың Қытайдағы экспансиясының бағыттарын айқындау. Монографияда автор АҚШ-тың Қытаймен экономикалық және саяси қатынастарының ерекшеліктерін көрсетті. Оның пікірінше, АҚШ-тағы капиталдың алғашқы жинақталуында Шығыспен, ең алдымен Қытаймен сауда маңызды рөл атқарды. 19-шы ғасырдың екінші жартысындағы АҚШ-тың Қытайдағы экспансиясы туралы айта отырып, Канторович АҚШ-тағы Азаматтық соғыстан кейін (1861-1865) және

Қытай-Жапон соғысына дейін (1894-1895), АҚШ-тың Қытаймен саудасы тоқтап қалды деп жазады [2].

1934 жылы А.Я. Канторовичтің зерттеу тақырыбына сай келетін тағы бір монография жарық көрді. Бұл Авариннің «Маньчжуриядағы империализм» еңбегіне қатысты [3].

Ғалым американдық экспансияның экономикалық құрамына егжей-тегжейлі тоқталды. Атап айтқанда, ол американдық капиталистер тобының өкілі жобасына және оның Маньчжуриядағы теміржол құрылысына тигізетін әсеріне назар аударды. Мұнда АҚШ Ресеймен қақтығысып, шегінуге мәжбүр болды. Бір жағынан, Баш Қытайды Ресейдің ену қаупінен құтқару мақсатында Маньчжурияда теміржол саламыз деп мәлімдеді, ал екінші жағынан, Ресеймен теміржол құрылысында ынтымақтастық жасауға ниет білдірді [4].

Аварин Америка Құрама Штаттарының Маньчжурияда теміржол салу аясында кеңейе алмағанымен, бұл Қытайға сауданың ену саласында маңызды болды деген тұжырымға келді, өйткені Американың астанасы Маньчжурияда белгілі бір жетістіктерге жетті. Аварин, сондай-ақ А.Я.Канторович ашық есіктер туралы ілімнің пайда болу мәселесіне тоқталды. Оның пікірінше, 19 ғасырдың аяғында АҚШ-тың барлық энергиясы Шығыс Азияның кең аймақтарына, атап айтқанда Қытайға жақындаған әскери күштердің, аралық базалардың көмегімен игеруге шоғырланған болатын.

Қытайдың соңғы шайқалуы, 1899 ж. маньчжур әулеті мен шетелдіктерге қарсы боксшылардың жаңа халықтық көтерілісінен басталды. Оны басуға көптеген мемлекеттердің әскерлері қатысты. 1901 жылы Қытай 11 державаның елшілерімен «қорытынды хаттама» деп аталатын документке қол қойды [5]. Ол Қытайға Үлкен контрибуцияны салды. Оны төлеу империяның осы державалардың бақылауына өткен маңызды табыстарымен қамтамасыз етілді. Хаттама Қытайға қару әкелуге тыйым салды. Шетелдіктерге Пекинде ерекше тоқсан берілді, онда әрбір елшілік пулеметпен және құрал-саймандармен өздерінің әскери күзетін ала алды. Хаттама Қытай үкіметін шетелдіктерге қарсы кез келген сөз сөйлегені үшін өлім жазасымен жазалауды міндеттеді. Қытай жетекші державалардың жартылай колониясы болды, ол оны өз ықпалының салаларына бөлді.

XIX ғасырдың 70-ші жылдарына қарай, жер бетінде еуропалықтар отарламаған бір ғана аймақ болды - Африка. Сонымен бірге белгілі бір кезеңдерде айтарлықтай орталықтандыруға қол жеткізілген мемлекеттермен қатар (Эфиопия, Буганда т.б.) тайпалық одақтар құрылып, ыдырап кетті. Кейбір облыстарда олар мемлекеттіліктің қарапайым формаларын білмеді. Рулық соғыс үнемі болып тұратын. Сондықтан Африка отарлаушылардың оңай олжасына айналды.

Бұл жерде бірінші болып португалдар тұрды (Гвинея, Ангола, Мозамбик). XVII ғасырдың аяғында, Африканың оңтүстігінде голландиялықтар еніп кетті (Кейп Колониясы). Олардың ұрпақтары Бурлар деп аталды. XIX ғасырдың басында, британдықтар Кейп отарларын басып алды. Бурлар солтүстікке өтіп, байырғы тұрғындардан, Оңтүстік Африка Республикасы (Трансваал) және Қызғылт сары мемлекет болған жерлерден құрылды. Африканың солтүстік жағалауы Францияның жаулап алуларының нысаны болды, ол XIX ғасырдың ортасында ұзақ соғыстардың нәтижесінде экспансияланған болатын. Нәтижесінде Франция Алжирді иемденді [6].

Африканың соңғы бөлінуі 80-ші жылдары басталды. XIX ғасырдың аяғында, жетекші рөлді Англия мен Франция иемденді. Британдықтар, Африканың оңтүстігінде Кейп аймағынан солтүстігінде Египетке дейінгі үздіксіз отарларды құру жоспарын жасады. Соғыс кезінде Родезия, Судан басып алынды. Египет Англияға тәуелді болды. Француздар батыстан шығысқа қарай үздіксіз отарлар желісін құруға шешім қабылдады. Олар Батыс Африка мен Экваторлық Африканың отарларын құрды. 1898 жылы Ақ Нілдің жағасындағы Фашода кентінің жанында британдық және француздық отрядтардың қақтығысы болып, державалар арасындағы соғыс аяқталды. 1899 жылы тараптар өзара қарсыластардың тұтқындарын мойындап, ымыраға келді. Үлкен жерлерді Бельгия (Конго) және Германия да басып алды. Сомали мен Ливия Италияға кетті. Тек Эфиопия Италиямен ұзақ уақытқа созылған соғыстан кейін өзінің тәуелсіздігін қорғай алды.

Капиталдың отарларға және тәуелді елдерге экспорты мегаполистерде капиталдың «жеткілікті» жоғары тиімді пайдалануды таппауы нәтижесінде де, көп жағдайда, өйткені құлдықта болған елдерде арзан шикізат пен жер ғана емес, сонымен бірге арзан жұмыс күші де болады. созылмалы жұмыссыздыққа, аграрлық шектен тыс жағдайға, халықтың жалпы кедейлігіне, сондай-ақ мәжбүрлі жұмысты, оның ішінде әйелдер мен балалар еңбегін кеңінен қолдану мүмкіндігіне байланысты. Отарлар мен тәуелді елдердің халықтарын қанау монополиялардың жоғары пайдасының маңызды көздерінің бірі болып табылады. Ол сонымен қатар мегаполистің (жұмысшы ақсүйектер деп аталатын) жұмысшы табының жоғарғы қабатын құруға жұмсалатын қаражатты жеткізеді. Олар көбінесе халықтың кеңірек бөліктеріне жеңілдіктер төлейді. Колонияларда және тәуелді елдерде алынған империалистік монополиялардың үстем пайдасы өсіп келе жатқан мемлекеттік аппарат пен милитаризмді қаржыландыруға және олардың қарсыластарымен күресуге жұмсалады. Отаршылдық кеңею мегаполистерде шовинистік сезімдерді нәрлендіреді, бұл жұмысшы адамдардың таптық санасының дамуына кедергі болып табылады. Отарлардың әскери-стратегиялық маңызы артып, олардың империалистік мемлекеттер үшін зоотехника мен стратегиялық шикізат жеткізушісі ретіндегі рөлі артып келеді.

Империализм дәуірінде, тәуелді елдердің экономикаларын метрополиялардың талаптарына бағындыру және олардағы феодалдық және префеодалдық қатынастардың сақталуы жағдайында, бұл елдерде капиталистік өндірістің дамуы жергілікті тұрғындар үшін жағымсыз және әсіресе қиын формаларда жүруде, капиталистік қанаудың әдістері капиталистікке дейінгі әдістермен тығыз байланысты.

Империалистік монополиялар отарларда ұлттық капиталды дамытуға әрдайым кедергі келтірді және кең ауқымды қазіргі заманғы индустрияны құруға кедергі келтірді (дамыған кен орындарын қоспағанда, колониялардан құнды минералды шикізат алу үшін, әрине, ішінара жеңіл). Отарлар экономикасының бір жақты аграрлық және шикізаттық мамандануы барған сайын шоғырланды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Канторович А.Я. Америка в борьбе за Китай.
2. Аварин В.Я. Империализм в Маньчжурии. Т. I. М.; Л., 1934.
3. Гримм Э.Д. Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Дальнем Востоке (1842–1925). М., 1927.
4. Ерусалимский А. С. Колониальная экспансия капиталистических держав и освободительное движение народов Южной Африки и Китая в XVII–XIX вв. М., 1974. С. 157–180.
5. Канторович А.Я. Иностраный капитал и железные дороги Китая. М., 1926.
6. Канторович А.Я. Китай в империалистическом окружении. М., 1934.

ӘОЖ 327

ОРТА АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ «ТАРИХИ ЖАДЫ» САЯСАТЫ

Асан Оразбибі

orazbibi.assan.00@bk.ru

Аймақтану кафедрасының 3 курс студенті, Халықаралық қатынастар факультеті

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - Нурбаев Ж.Е.

Мақсаты: Орта Азиядағы «тарихи жады» саясатын зерттей отырып, оның өзектілігіне үлкен назар аударып, өзіндік ерекшеліктерін анықтау жұмыстың басты мақсаты болып табылады. «Тарихи жады» саясатының Орта Азия халқына әсерін көрсету.